

NUMELE PERSONAJELOR DIN ROMANUL BALTAGUL, DE MIHAIL SADOVEANU, ÎN CITIRE CONVENȚIONALĂ VS. NECONVENȚIONALĂ

CODRUȚA COZMA

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

Names of characters in Mihail Sadoveanu's *Baltagul*: Conventional vs unconventional reading

Abstract: As a result of being individualised by means of names, literary characters become independent entities, bearing sense, communicating something and also revealing their identity to the reader. Sadoveanu's work develops expressive values of naming. It reveals a world whose laws are built or destroyed from the point of view of names.

We aim to approach the names of characters from the novel *Baltagul* from a triple perspective: *etymological*, trying to reconstruct semantic coordinates within the anthroponyms; *symbolic*, using information provided by lexicographical sources; and *contextual-connotative*, decoding any possible "sense" that the text assigns to a name (discursive sense).

The theoretical perspective proposed is interdisciplinary, promoted by anthroponymy, linguistics and literary theory. Often respecting the rules of onomastic convention, the novel proposed for analysis reflects an archaic world, inside which names underlie the existence of beings, often determining their fate.

Keywords: onomastics, characters, symbolic, etymological, discursive sense.

Preliminarii

Obiectivul lucrării

Lucrarea de față abordează un domeniu particular al onomasticii: *numirea în literatură beletristică*.

La modul general, a fost subliniată, în bibliografia de profil, funcția pe care *numele propriu*¹ o exercită în viața cotidiană prin acțiunea de particularizare și scoatere din spațiul anonim a unor elemente care devin semnificative prin simpla lor enunțare. Elementele respective, relevate prin actul numirii, variază de la o cultură la alta: „încărcătura magică a numelui, funcția numelui, funcția schimbării numelui în anumite condiții” (Moldovan 1990: 364) pot fi surprinse, sub o anumită formă, și la nivelul operelor literare.

¹ Acesta, potrivit unor trăsături semantice inerente, „denumește (etichetează) indivizi unici sau obiecte unice” (DȘL *s.v. substantiv propriu*).

Pornind de la considerentele menționate, ne-am propus drept scop al comunicării prezentarea unui studiu de caz, și anume analizarea din perspectivă onomastică a romanului *Baltagul* de Mihail Sadoveanu².

În acest context, am urmărit *relația existentă între numele eroilor și caracterul lor*, precum și *corelația între felul în care se numesc personajele și destinul* pe care autorul îl atribuie acestora prin actul romanesc.

Cadrul teoretic al cercetării îl constituie percepțiile *onomasticii, sociolingvisticii și stilisticii*.

Aspecte teoretice și metodologice

Referindu-se la statutul numelor de persoane în operele literare, Ibrăileanu (1986: 72) nota: „Niciun creator adevărat nu-și poate gândi opera dacă nu știe numele ființelor pe care le creează”, subliniind astfel importanța numelor care vor fi atribuite actanților într-o creație epică sau dramatică, prin efectele pe care acestea le vor avea direct, în conturarea caracterului personajelor, și indirect, asupra receptării lor de către cititor. Criticul citat (1986: 211) consideră că „în literatură, personajul trebuie să se nască odată cu numele care convine naturii sale fizice și morale”, deoarece, considerăm noi, doar în felul acesta se poate stabili o legătură indestructibilă între elementele constitutive ale noii identități, capabile să genereze emoție artistică, și o receptare corectă de către lector.

În opera literară, *numele* (în special *antroponimul*), ca obiect de studiu în onomastică, poate fi investit (de către autor) cu noi valențe, devenind purtător al unor semnificații secundare, uneori fundamentale diferite de semnificația prototipică, consemnată în inventarul onomastic al unei limbi.

În acest sens, vom considera *convenționale* accepțiile prototipice ale numelor proprii, și *neconvenționale*, cele secundare, atribuite de autorul unei lucrări cu scopul obținerii unor efecte artistice.

Astfel, au fost semnalate, în literatura de specialitate, diverse perspective din care poate fi utilizat antroponimul în literatură.

Numele – „simbol literar”

Numele propriu poate fi considerat un semn al unui întreg care este textul. Mai ales în discursul narativ, numele reprezintă un element central în caracterizarea personajului. În acest sens, Pop (1990: 406) propune termenul de *simbonim* pentru a identifica numele proprii din textele literare. Termenul a fost preluat ulterior și de Mariana Istrate (2000: 27), care susține că, „inclus în text, numele nu constituie doar un indice care desemnează fără să semnifice”, ci, dimpotrivă, acesta dobândește calitatea de

² Acțiunea romanului *Baltagul* (Sadoveanu 1987) este plasată la începutul secolului XX, într-o comunitate de oiери din Măgura Tarcăului și în satele din zona Dornelor. Nechifor Lipan, oier înstărit, pleacă la Dorna să cumpere oi, dar timpul trece și el nu se mai întoarce. Îngrijorată, soția lui, Vitoria, pornește alături de Gheorghită, fiul celor doi, în căutarea bărbatului său dispărut, pentru a descoperi adevărul. Ea îi găsește trupul într-o râpă și, dând dovadă de inteligență și hotărâre, îi descoperă pe ucigași, răzbunându-și soțul.

simbol literar. Particularizat printr-un nume propriu, referentul „subzistă într-un registru al permanenței” (Miron-Fulea 2005: 26), situat atât în discursul actual, cât și în cele viitoare, posibile.

În aceeași ordine de idei, Felecan (2005: 439) menționează faptul că: „le nom fonctionne comme une marque du personnage” și „offre une biographie sommaire, mais inéluctable”, individualizându-l.

Importanța sistemului de valori contextuale ale numelor în opera literară

Popa (1975: 26) și Ignat (2009: 276) consideră că „uneori, sensul unui text este dat de acumularea onomastică, dat fiind că [...] sistemele onomastice conferă, în multe opere, valori contextuale fiecărui nume”. Se ajunge astfel la concluzia că forța expresivă a fiecărui antroponim este generată de țesătura semantică realizată alături de celelalte elemente onomastice ale operei care scot din anonim persoane, locuri și evenimente. Prin urmare, nu putem vorbi de nume realiste ca atare, ci doar de un anumit mod de utilizare a numelor într-o proză ce se dorește realistă.

În concluzie, alegerea numelui pentru orice personaj nu este un gest creator fortuit, ci devine rezultatul corelării dintre scopul urmărit de autor, prin prezența respectivului personaj la nivelul operei, și capacitatea numelui de a semnifica și susține caracterul realist sau fantezist al eroului pe care îl particularizează printr-o identitate ficțională.

Relația nume – personaj în *Baltagul* de Mihail Sadoveanu

Impresionând prin forța de evocare a unei întregi civilizații pastorale vechi, cu legile, tradițiile, datinile și ritualul ei, romanul *Baltagul* de M. Sadoveanu își dezvăluie valențele profunde și cu *ajutorul numelor purtate de personaje*, nume care aruncă o lumină inedită asupra profilului lor.

Relatările autorului însuși susțin importanța numelui în procesul de creație. Sadoveanu recunoaște că numele trebuie să corespundă stării sufletești a personajului, desțănindu-i cititorului că multe dintre numele folosite în operă sunt „adevărate”, adică au fost purtate de oameni care au trăit, pe unii cunoscându-i îndeaproape (vezi Marcea 1976: 7).

Inventar onomastic

Analizând inventarul numelor din roman, se constată prezența a peste 40 de nume, unele apărând cu o frecvență mai mare, acestea fiind, de asemenea, și numele cel mai des întâlnite în onomastica zonei geografice în care se petrece acțiunea (Ionescu 2001: 8): *Gheorghe* (apare de 6 ori), *Gheorghiuță*, *Ghiță Topor*, *Sf. Gheorghe*, *Spiru Gheorghiu*, *Gheorghe Adamachi*, *Ghițișor*; *Vasile* (apare de 3 ori), *Vasile Ursachi*, *Iorgu Vasiliu*, *părintele Vasile*; *Maria* (apare de 2 ori), *presvitera Maria*, *Maria Vasiliu*.

Criterii socioculturale în selecția numelor

Eroii care populează lumea romanului amintit sunt ciobani, săteni, preoți, cârciumari, un notar, un subprefect, reprezentanți ai unui univers prestriț, dar autentic.

Romanul *Baltagul* se remarcă atât prin diversitatea și prin caracterul eterogen al numelor de persoană utilizate, cât și prin vechimea lor considerabilă.

Analizând din perspectivă onomastică opera sadoveniană, Istrate (1970: 45) consideră că scriitorul preferă numele scurte, familiare, care corespund realităților „pe care se sprijină individualitatea eroilor săi”.

Majoritatea sunt antroponime religioase: biblice (*Adamachi, David, Andrei, Ana*), hagiografice (*Gheorghe, Nicolae, Vasile, Grigore*) și calendaristice (*Alexa, Anastase* etc.)

Din punctul de vedere al apartenenței socioculturale a individului-personaj, numele care îi corespund se distribuie în câteva *clase onomastice* convenționale sau neconvenționale:

- nume convenționale care desemnează:

- *clasa socială*:

- nume din sfera socială a intelectualității (care poartă nume sonore): *Anastase*

Balmez;

- nume specific țărănești: *Gheorghiuță, Maria, Vasile*;

- *familia*: *Lipan, Toma, Vasiliu, Miliș*;

- neconvenționale:

- nume de grup: *supranume (Topor)*: *Ghiță C. Topor, dascălița lui Topor*;

- nume individuale: *porecle (Iepure)*.

Unele antroponime sunt *delexicalizate*³: *Topor (dascălul Topor)*, *Lipan (Nechifor Lipan)*, *Ursachi (Vasile Ursachi)*, *Bogza (Calistrat Bogza)*.

Considerații sintactice

Personajele sunt identificate, în majoritatea cazurilor, prin *structuri binominale*, alcătuite din nume și prenume: *Nechifor Lipan, Iorgu Vasiliu, Calistrat Bogza*.

Câteva dinte ele răspund la formule alcătuite prin alăturarea numelui și a unui alocutiv (formă de adresare familiară sau protocolară utilizată în comunitate): *baba Maranda, Mitrea argatul, preasfințitul Visarion, moș Pricop*.

Denominarea se realizează, în cazul personajelor tinere, prin diminutivare: nume diminutivate (hipocoristice): *Gheorghiuță, Jănică, Ghițșor*, evidențiindu-se afectivitatea firească de care se bucură din partea celorlalți.

Considerații semantice

Numele analizate nu sunt folosite în mod arbitrar, ci sunt alese cu grijă, vădindu-se motivarea lor. Din această perspectivă, relația nume-personaj se conturează la nivel lingvistic, cultural și mitico-simbolic.

O constantă a societății țărănești este poreclirea indivizilor după diversele caracteristici, în special cele care se pot constitui în defecte, fie fizice, fie de caracter.

³ Bonelli (2000: 229) refers to delexicalization as “The process through which a lexical item loses its original lexical value and often acquires other meanings and other functions within a larger unit” (P.).

Pentru ca relațiile din lumea satului să apară firești, *sistemul de denominație popular* este ilustrat de dialogul dintre personaje: *Iar pe soră-ta să știi că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul acela nalt și cu nasul mare al dăscăliței lui Topor* (Sadoveanu 1975: 200).

Apar, în romanul în discuție, două asemenea personaje purtătoare de poreclă: băiatul dăscăliței lui Topor și Iepure. Primul aparține familiei cu acest nume, provenit de la o trăsătură a fizionomiei – „nasul mare” (ca un topor) –, porecla devenind în timp un supranume generic pentru toți descendenții acestei familii. Al doilea este numele ironic pe care sătenii i-l atribuie lui Calistrat Bogza, „pentru că i se văd dinții de sus prin despicătura buzei” (Sadoveanu 1975: 128), caracteristică prin care se aseamănă cu botul unui iepure, în consecință alegerea poreclei își găsește o justificare pertinentă.

Simbolistica grupărilor de nume ale personajelor

Atunci când scrie, autorul se consideră un demiurg, aflat față de opera sa într-o situație similară aceleia a divinității față de lumea creată și caută nume cu o mare putere de generalizare, nume adecvate epocii și zonei de proveniență a personajului, ele funcționând ca un *semn motivat*.

FAMILIA LIPAN

Punctul de rezistență al scrierii îl constituie nucleul relațional reprezentat de Vitoria Lipan și familia sa. NUMELE DE FAMILIE *Lipan* este un nume vechi românesc (de proveniență bulgară, derivat din *lipa-*, bază derivativă care se regăsește și în antropimele *Lipa*, *Lipoiu* și toponimele *Lipănescu*, *Lipănești*. Din punct de vedere semantic, substantivul *lipan* desemnează „un pește asemănător cu păstrăvul, cu corp argintiu și alungit, cu capul mic, care trăiește în zona inferioară a apelor de munte” (DEX 2012: s.v. *lipan*).

O altă interpretare este aceea că *Lipan* provine de la substantivul *lipan* – „plantă de câmp, brusture”, asemeni termenului bulgar *Lipan* și germanului *Liepan*. Acesta exprimă perfect mentalitatea și filosofia de viață a familiei la care se referă, ale cărei legături cu lumea patriarhală în care trăiește sunt profunde, indisolubile și stau sub semnul ordonator al ciclurilor și fenomenelor naturii.

PRENUMELE eroilor individualizează, denotând, de fiecare dată, esența spirituală a personajelor.

VITORIA – soția neconsolată a lui Nechifor, are, în opinia lui Ionescu (2001: s.v. *Victoria*) un nume de origine latină, apărut în primele secole creștine. Frecvența sa este explicată prin valoarea sa simbolică (înseamnă „învingător”, „victorios” < *vinco*, *vincere* „a învinge”, iar substantivul corespunzător este *victoria*, -ae „victorie” (Cracea 2009: s.v. *victoria*)). Acesta desemna chiar numele zeiței victoriei, *Victoria Augusti* fiind divinitatea protectoare a împăraților romani. Prin filieră greco-slavă ajung la noi, în secolele trecute, *Victor*, *Vitoria*, *Vică*, *Vicul*; ulterior s-au creat și pe tărâm românesc *Victorița*, *Victorina*, *Vichi*.

Originea cuvântului *Vitoria* este evidentă, în ciuda formei fonetice neobișnuite a

acestui, rezultată prin reducerea grupului consonantic *ct > t* din structura sa. În contextul dat, am putea considera că *Vitoria* este o formă alterată a latinescului *victoria*, datorată influenței italiene (numele *Vittoria* cunoscând o largă arie de răspândire în această limbă romanică) pe teritoriul românesc, fiind o consecință a contactului lingvistic dintre cele două populații⁴.

NECHIFOR este personajul central al romanului, oier din Măgura Tarcăului. El este un bărbat hotărât, lipsit de orice temeri și convins de faptul că forța destinului guvernează viața fiecăruia, căci *nimeni nu poate sări peste umbra lui* (Sadoveanu 1975: 77). Încrăzător în propria inteligență, dar și în forța sa fizică, are o atitudine de stăpân atât cu ciobanii care îi îngrijeau turmele, cât și cu propria familie (este un *pater familias* intransigent, un soț care se impune la nevoie chiar și prin gesturi violente, folosind „o mamă de bătaie” pentru a-i scoate nevastei *unii din demonii care o stăpâneau* (vezi *supra*). Neînfricat, spre nemulțumirea femeii care se teme pentru siguranța lui, el pornește la drum în timpul nopții, încrăzându-se în forța brațului și ascuțișul baltagului, dovedind astfel că el este *stăpânul absolut*.

Numele său, de origine grecească, corespunde trăsăturilor, enumerate mai sus, gr. *Nikephoros* fiind întrebuițat fie ca supranume pentru Zeus și pentru alte divinități din mitologia greacă, fie ca nume masculin de persoană. *Nikephoros*, însemnând la origine „purtător de biruință”, este un compus format din *nik-* (< vb. *nikao* „a învinge” și subst. *nike* „victorie”), element frecvent de compunere în antroponimia veche grecească, și *-phoros* „purtător”.

Întâlnit la creștinii din primele secole ale erei noastre și devenit calendaristic, numele în discuție ajunge și la români, prin filieră slavă (la Kiev numele este atestat încă din secolul al XI-lea), fiind amintit în documente încă din secolul al XV-lea (Ionescu 2001: s.v. *Nechifor*).

În ciuda etimoanelor diferite ale numelor celor două personaje principale, este evidentă coincidența de substanță dintre aceste nume, ambele fiind gândite în jurul

⁴ O justificare a prezentei opinii o constituie faptul că la începutul secolului XX, pe teritoriul Transilvaniei, au ajuns grupuri de emigranți italieni – „unul din primele grupuri amintite de documente a fost cel al italienilor tirolezi” (Dorojan 2013: 40). Aceștia au ajuns „în Munții Apuseni, pe o vale ce coboară în satul numit azi Someșul Rece, din care o zonă numită Stavila era și este cunoscută printre locuitori drept *Talieni* în amintirea originii italiene a satului” (*Ibidem*: 40). În romanul sadovenian, spațiul circumscriș acțiunii operei se află în apropierea granițelor de răsărit ale Imperiului Austro-Ungar, deci ale Transilvaniei, menționându-se chiar existența unei Cruci a Talienilor. În geografia reală, Drumul Talienilor există, fiind un drum județean care unește comunele Mălini din județul Suceava și Borca din județul Neamț prin Pasul Stânișoara. Denumirea lui vine de la drumarii italieni aduși de regele Carol I pentru a construi șoseaua (https://ro.wikipedia.org/wiki/Drumul_Talienilor). Sensul etimologic atestă că alegerea acestui nume nu a fost întâmplătoare, ci el este menit să sublinieze statura tragică a celei care îl poartă: femeie puternică, energică și perseverentă, *Vitoria* nu acceptă să se resemneze în fața evenimentelor, ci își duce la bun sfârșit misiunea și trebuie privită ca o învingătoare care reușește să readucă ordinea și echilibrul în lumea ei.

ideii de „reușită, victorie, biruință”. Faptul este firesc, atâta timp cât între cei doi soți există o legătură profundă, ce trece dincolo de moarte.

Sprijinită, parcă, în traiectoria parcursă în căutarea soțului ei și mereu călăuzită de duhul celui absent, Vitoria reușește, în cele din urmă, să îl răzbune și să îl transforme dintr-un învins într-un învingător (victorioasă, purtătoare de biruință, cum sugerează și numele analizate).

GHEORGHÎȚĂ Lipan, fiul celor doi, are, de asemenea, un nume de origine greacă, *Georgios* (*Gheorghios*). Acesta este atestat încă de la Platon și devine frecvent în perioada bizantină. Semnificația lui era cunoscută, numele fiind strâns legat de grecescul *georgos* „lucrător al pământului, țăran”, fiind purtat de un martir onorat cu titlul de „mare mucenic purtător de biruință”. Data la care este sărbătorit acest sfânt coincide cu un moment important din calendarul comunităților precreștine, în a căror economie predomina creșterea vitelor: începutul perioadei de păstorit. În calendarul nostru popular, *Sângiorzul* este numele unui ciclu de sărbători de la sfârșitul lunii aprilie și începutul lui mai, care marchează anul nou pastoral, și, totodată, este numele unui zeu al vegetației, protector al cailor, al vitelor cu lapte și al semănăturilor. Numele avea o mare frecvență mai ales în mediile păstorești din Pind, Balcani și Carpați.

La nivelul romanului, *Gheorghe* este atribuit la două dintre personajele principale: tatăl și fiul familiei Lipan, gest simbolic, deoarece, prin semnificația sa, numele face referire directă la profesia de oieri a celor doi și la viețuirea în mijlocul naturii alături de turme. Relația cu elementele cadrului înconjurător este prezentată de narator, făcând referire la băiatul *Gheorghîță* astfel: *se gândea la multe lucruri bune peste care a avut el stăpânire în munte cât a fost copil. Potecile cu zmeură și mai sus la afine, când ocolea așa de bună voie, umblând după turmele ciobanilor [...] știa să cheme în amurgit ieruncile și căpriorii* (Sadoveanu 1975: 47), elemente prin care personajul este investit cu statutul de zeu al vegetației și al sălbăticiunilor, un Pan tânăr și neexperimentat, care abia dă piept cu dificultățile vieții și pentru care „jucăriile au stat”, după cum afirmă mama sa, Vitoria.

MINODORA reproduce numele grec de persoană *Menodora*, corespondentul feminin al lui *Menodoros*. Numele este un *teoforic*, *Mene* chemându-se una dintre divinitățile grecești. Considerată fiica lui Hiperion, *Mene* avea semnificație clară pentru greci: *mene* – „lună” (astru), *men* – „lună” (unitate de măsurare a timpului). În onomastica românească se mai întâlnește și numele vechi al zeiței *Mene* sub forma *Mina* (pătruns prin filieră slavă). Așa cum rezultă din textul romanului, agentul denominator în cazul *Minodorei* este Nechifor Lipan; plăcându-i numele *Minodora* purtat de o măicuță, acesta îl atribuie fiicei sale, care pentru el era un dar divin, ca justificare pentru afecțiunea profundă pe care i-o poartă acesteia.

OPONENȚII FAMILIEI LIPAN

O altă categorie de personaje o reprezintă *oponenții familiei Lipan*: cei doi țărani părtași la săvârșirea crimei asupra oierului din Măgura Tarcăului, *Calistrat Bogza* și *Ilie Cuțui*.

Numele *Bogza* provine din substantivul *bogză*, „bufniță” (Jordan 1983: s.v. *bogză*). Sub aspect simbolic, bufnița evocă un element funerar, în mitologia greacă reprezentând-o pe aceea dintre zeițele Parce care retează firul destinului (Chevalier și Gheerbrant 1993: s.v. *bufniță*).

Calistrat – nume personal masculin grecesc, *Kallistratos* provine din adjectivul *kalos* „frumos, bun” și substantivul *stratos* „armată”. Numele, acceptat în onomastico-nul creștin, se răspândește în estul Europei, la noi circulând în variantele *Calistrat* și *Calistratie* (Ionescu 2001: s.v. *Calistrat*).

Sadoveanu utilizează acest nume pentru a-l identifica pe asasinul eroului principal, cei doi termeni care compun antroponimul fiind oarecum antitetici: misterului și ascunzătorilor exprimate de substantivul *bogză* alăturându-li-se valențele pozitive ale prenumelui, ce evocă un caracter controversat al personajului, conturat din lumini și umbre, din aspecte pozitive complinite de altele negative, care, în cele din urmă, vor governa voința eroului, împingându-l spre o crimă odioasă.

Cuțui provine din bulgarul *Kutso* derivat cu sufixul *-ui* (Jordan 1983: s.v. *cuțu*). Cuvântul are un sens necunoscut, dar care prin sonoritate poate fi asociat românescului *cuțu*, interjecție utilizată pentru chemarea câinilor.

Ilie își are originea în ebraicul *Elijah*, purtat de profetul ebraic din sec. al IX-lea î. Ch. Numele este un teoforic, aparținând primei perioade israelite: *El-iah(u)* „Zeul este Iahve”. Deși numele, prin sensul său original, definește un mărturisitor al divinității, personajul căruia îi este atribuit în roman este un om care abdică de la principiile creștine și, din dorința de a se îmbogăți, devine complice la un omor.

NUMELE PERSONAJELOR EPISODICE

Universul peștriș al lumii sadoveniene se completează cu alți eroi ale căror nume le definesc statutul, originea sau personalitatea. *Jucătorii de cărți* care au fost prinși înșelând oamenii la Fărcașa se numesc *Spiru Gheorghiu* și *Iancu Neculau*.

Spiru este forma prescurtată a gr. *Epiridon*, *Spyridon*, interpretat ca formă realizată din *spyris*, *spyros* „coșuleț pentru pâine sau pește”. Acesta ajunge la români prin filieră slavă (Ionescu 2001: s.v. *Spiridon*). Numele este sugestiv ales, făcând trimitere direct la locul de origine al personajului, el afirmând: „suntem de la Galați” (Sadoveanu 1975: 93). Localitatea menționată este un oraș port, centru comercial cunoscut pentru vânzările de pește.

Iancu – provine din bulgarul *Janko*, semnificația acestuia nefiind cunoscută.

Neculau, varianta *Nicolau* < gr. *Nikolaos* este un compus de la termenul *nike* „victorie” și *laos* „popor”. Numele era folosit în Grecia Antică cu multe secole înainte de Cristos, el devenind foarte frecvent în perioada creștină.

Formulele denominative atribuite *jucătorilor de cărți* se remarcă prin originea comună a etimoanelor, ambele nume având în structură termeni de origine greacă. Ele ilustrează renumele de farsori pe care îl aveau grecii în rândul populației țărănești a vremii.

Membrii familiilor preoțești: presvitera *Maria*, preoteasa *Aglaiia*, preotul *Daniil*

Milieș, preotul *Irimia*, părintele *Vasile* au cu toții nume vechi, de origine biblică (ebraică) sau greacă, *teoforice* sau nume asociate unor simboluri spirituale, în concordanță cu statutul social atribuit de către autor acestor personaje.

Preotul *Daniil* este beneficiarul unei *duble modalități de denominație*: una *oficială, convențională* – *Daniil Milieș* – prin nume și prenume – și una formată prin asocierea numelui de botez cu profesia pe care o are eroul: *părintele Dănilă*.

De aceeași asociere semantică beneficiază și numele fețelor monahale – *preasfințitul Visarion* și *călugărița Melania*.

Un alt personaj episodic este *intelectualul Anastase Balmez* – subprefectul al cărui nume respectă criteriile sistemului denominativ oficial, fiind alcătuit din *nume* și *prenume*.

Anastase provine din numele personal grecesc *Anastasios*, creat pe baza verbului *anasta-anistanai* „a se ridica, a se scula”, format din *ana-* „sus” și *-sta* – radical indo-european, prezent în toate limbile din această familie (Ionescu 2001: s.v. *Anastase*).

Balmez este o variantă neatestată în dicționarele limbii române vechi; se presupune că provine de la termenul *bali(e)mez* – tun de calibru mare (Iordan 2001: s.v. *balmez*).

În contrast cu statura sa puțin impozantă – „boierul acela mititel și țanțoș” –, personajul este un reprezentant de seamă în rândul grupului social din care face parte: „om mare, domnu subprefect” (Sadoveanu 1987: 91).

Nume cu o valoare simbolică evidentă au și *țărării Mitrea* (argatul Vitoriei) și moș *Pricop*.

Mitrea este un hipocoristic de la *Dumitru*, unul dintre cele mai vechi și frecvente nume ale locului, care provine din grecescul *Demetrios*. Acesta din urmă constituie echivalentul masculin al lui *Demeter*, nume purtat de vechea divinitate a vegetației și a fertilității pământului, ocrotitoare a ogoarelor și a căsătoriei, cărora le dăruiește rodnicie.

Mitrea argatul ilustrează, prin rolul și personalitatea sa, semnificația profundă a acestui nume: personajul reprezintă sprijinul Vitoriei în organizarea gospodăriei, se ocupă de îngrijirea vitelor, devenind, în lipsa stăpânilor de acasă, „cerberul” lăsat să protejeze proprietatea.

Pricop, formă a numelui *Procopie*, de origine din gr. *Prokopios*, alterată sub influență bulgară, provine din substantivul gr. *prokope* „progres, creștere”. În calendarul popular românesc, sfântul purtător al numelui analog este cunoscut drept *Pricopul*, apărătorul împotriva grindinei și a trăsnetului.

Personajul apare în roman mai întâi în această ipostază, de protector al drumeților năpăstuiți, deoarece el le oferă găzduire celor doi călători, Vitoria și Gheorghită, care se pitiseră de ploaie sub streșina casei sale. El le oferă cu generozitate ospitalitatea sa și are grijă și de caii lor, așa cum făcuse de multre ori și pentru Nechifor Lipan.

Schimbarea de nume

Sub aspect onomastic, opera analizată ilustrează, de asemenea, o tradiție ancestrală din societatea rurală românească: *schimbarea de nume*.

S-a subliniat faptul că numele fiecărei persoane prezintă un statut privilegiat în raport cu propria ființă și cu individualitatea unică a purtătorului său. Prin urmare, prin intermediul schimbării numelui se face un adevărat gest taumaturgic asupra individului, care, atins de o boală gravă, este „ascuns” de primejdia care îl pândește. Bolnavului, mai cu seamă copil, îi era schimbată identitatea pentru a îndepărta de el forțele malefice provocatoare de suferință. În acest fel, numele își relevă cu putere virtuțile sacre și magice, schimbarea formulei denominative personale simulând o renaștere a persoanei. Noul nume îi atribuie o altă identitate, total irecognoscibilă pentru „cel necurat” și, implicit, un alt destin, neapărat mai bun, mai fast.

„Numele adevărat și tainic al lui Nechifor” a fost schimbat în copilărie, dar a fost păstrat în familie prin atribuirea acestuia primului născut. Este ilustrat, în acest context, atât principiul patronimic tradițional în atribuirea numelor urmașilor care păstrează numele tatălui, asemeni strămoșilor romani, cât și valoarea simbolică pe care autorul o conferă acestei denominații tocmai pentru a închide, într-un cerc complet, destinul parcă prestabilit al membrilor familiei Lipan.

În această ordine de idei, Paleologu (1978: 84) afirmă faptul că: „Nechifor e născut a doua oară ca Dionysos. A trecut prin întuneric și s-a născut din nou. Pe feciorul său îl cheamă tot Gheorghe. Iar maică-sa îl învață să ucidă balaurii. Pentru aceasta îl trece și pe el prin întuneric”.

Referire la același aspect al operei face și Marcea (1977: 371), care consideră că transmiterea numelui amintește de practica societăților arhaice pentru care era menit să reflecte esența persoanei și chiar să influențeze existența celui care îl purta, perpetuarea numelui înaintașilor fiind văzută ca o modalitate de transfer energetic.

Concluzii

Analizând numele eroilor din romanul lui Mihail Sadoveanu, se constată *diversitatea* acestora, sub aspect etimologic, *bogăția* lor *expresivă*, *verosimilitatea* pe care o conferă numele personajelor prin funcția lor de identificare.

Numele se prezintă sub forma unor *mărci etnografice* ale lumii pe care o populează personajele purtătoare, dezvăluind, în alt plan, un univers uman coerent articulat, asemeni lumii construită după legi străvechi, imuabile.

Existența pastorală este reconstituită prin intermediul unor nume tradiționale, de factură hagiografică sau calendaristică, inspirate din vechi mitologii; acestea reflectă legătura omului cu lumea în ansamblul ei, realizând o sugestie discretă asupra caracterului personajelor, deoarece „numele oamenilor le definește dintru început fizionomia morală” (Mariana Istrate 2000: 347).

Prin toate elementele descrise în prezentul studiu de caz, se confirmă faptul că autorul acordă o importanță deosebită denominației românești, actul numirii nefiind

un gest spontan, ci rezultatul unui întreg proces de căutare și selectare a informațiilor onomastice, pentru ca, în cele din urmă, numele ales să servească pe deplin scopului urmărit, transformând personajul pe care îl va identifica, nu într-o simplă existență ficțională, ci într-o entitate prototipică.

Surse de material

Sadoveanu, Mihail. 1987. *Baltagul*. București: EDP.

Bibliografie

- Bonelli, E. T. 2000. Corpus classroom currency. *Darbai ir Dienos* 24: 205–243.
- Chevalier, Jean și Alain Gheerbrant. 1993. *Dicționar de simboluri*. București: Editura Artemis.
- Cracea, Elena. 2009. *Dicționar latin-român, român-latin*. Constanța: Steaua Nordului.
- *** 2012. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX).
- Dorojan, Alina. Lemigrazione italiana nelle terre romene (1861–1916), [dspace-roma3.caspuir.it/.../Lemigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20](https://space-roma3.caspuir.it/.../Lemigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20) (accesat în 19 septembrie 2015).
- Felecan, Daiana. 2005. La signification des noms propres dans les oeuvres des premiers dramaturges roumains de la première moitié du XIXe siècle. În *Proceedings of 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002: Vol. 1*, E Brylla and M. Wahlberg (eds.), 438–444. Uppsala: Sprak-och folkminnesinstitutet.
- Ibrăileanu, G. 1986. Numele proprii în opera comică a lui Caragiale. *Studii literare*, Iași: 72.
- Ignat, Mihai. 2009. *Onomastica din romanul românesc (studiu monografic)*. Brașov: Editura Universității „Transilvania”.
- Ionescu, Cristian. 2001. *Dicționar de onomastică*. [București]: Editura Elion.
- Iordan, Iorgu. 1983. *Dicționar al numelor de familie românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Istrate, G. 1970. Numele de oameni în opera lui Mihail Sadoveanu. *Cronica* V: 11.
- Istrate, Mariana. 2000. *Numele propriu în textul narativ: aspecte ale onomasticii literare*. Cluj-Napoca: Editura Napoca Star.
- Marcea, Pompiliu. 1977. *Umanitatea sadoveniană de la A la Z*. București: Editura Eminescu.
- Miron-Fulea, Mihaela. 2005. *Nume proprii. Interfața semantică-sintaxă*. București: EUB.
- Moldovan, Victoria. 1990. Relația nume-personaj în opera sadoveniană. *Studii de onomastică* V: 364–371.
- Paleologu, Alexandru. 1978. *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. Cartea Românească.
- Pop, Augustin. 1990. Obiectivele onomasticii literare. *Studii de onomastică* V: 406.
- Popa, Marian. 1975. *Forma ca deformare*. București: Editura Eminescu.
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Drumul_Talienilor (accesat în 18 septembrie 2015).